

Степан А.Пельц: Спомин оплаканих днів в селах Лемківщини – горах Карпатах, над річкою Солиною і Сяном на Лемківщині в Західній Україні 1939-1947 років.

Десь під кінець червня 1946 року, вже після переселення на Україну, польське військо пішло в Кичуру. Зайшли до господаря Гриця Станьчика і почали його в жорстокий спосіб бити, щоб сказав чи приходять до нього "бандеровці". Він сказав що ні, тоді почали бити без милосердя. Залишили непримотного в хаті, хату підпалили і в своїй хаті згорів. Осталася жінка з малими дітьми без мужа і без хати. Ця був перший дикунський, катівський спосіб польського війська, мордувати і палити живих людей.

До села часто впадали українські партизани за харчами. Поляки за це мстилися над українськими селянами, чому давати харчі? Люди мусили давати, бо боялися як одних, так і других. В селі Терка були доносики, які доносили до польського війська інформації, що діється в селі. Українські партизани вирішили це перевірити. Прийшли в село, забрали поляка Яна Ганкевича, другого українця Івана Дрозда, третього також українця Михайла Лошицю та його сина Юрка, який перейшов перед війною на польське і четвертого Дмитра Мастиляка, також українця. Це було 1 липня 1946 року. Дмитро Мастиляк в дорозі за селом поставився до них, чому і де вони його беруть і не хотів йти. Його там на місці застрілили. Івана Дрозда випустили, позісталих забрали в ліс. Там відбувся над ними суд. На кару смерті через повішення засудили Яна Ганкевича і Михайла Лошицю. Вночі їх привезли з лісу до села Терки і на середині села, між хатами, коло дороги, повисили на грумах. Юрко Лошиця пропав без вісті.

Над селом Терком зависла чорна хмара смерті. Рано поляки побачили двох хлопів повішених на грумах, зараз дали знати до польського війська, яке стояло в селі Волковия. Страх перейняв кожного, бо добре здавали собі справу, що за цю подію поляки жорстоко лімстяться на українцях, але ніхто не припускає, що та жорстокість польсько - католицьких дикунів візьме такі розміри, що за одного повішеного поляка, групами палитимуть живих, безборонних, невинних людей, матерей, дітей і немовлят.

Вся українська молодь покинула село, скриваючись за селом в ліску, а ночами спали в копицях сіна, бо вже були сінокоси. Старці спали по дві родини по хатах.

Вночі 8 липня 1946 року над раном, як тільки почало розвиднітися, поляки оточили село Терку, почали людей будити і наказувати виноси-

тися з села, при чому знищалися і били людей. Дали розказ забирати зі собою майно, одежду, коні, корови, вози і около 7-ї години ранку, забрали людей з села, стариків, матерей з немовлятами при грудях, жінок і підростаючих дітей та пігнанж Іх до польського військового штабу, де стояли польські війська в гміні Волковий, віддаленої 5 км. від села Терки. В тій товпі народу було богато щасливців, які на полях повтікали з дороги Й склонилися в збіжах і в лісі. В Волковому цивільні поляки і військо, розлучені як ті голодні вовки на тих біdnих, незинних людей, врадили, щоб під сильною контролею війська Іх назад перепровадити до їхнього села Терки. В тій групі було тільки трьох мужчин, а решта самі мами з немовлятами, жінки і малі діти від 1 до 12 років.

Капітан польського війська в селі Терка сказав: "пішевадло наших тихх хлопув, то ми мами тих тих українцув, то Іх забієми". Але повішено тільки одного поляка, а двох українців! Поляки-родаки села Терки ревіли як наїгірші дикиуни до військового капітана і вояків: "змісткіх позабіяць вмісткіх позабіяць...". Як хиди: "розчини, розчини Його"!

Дня 7 липня 1946 року в хаті Миколи Бриста поляки спалили 3-х стариків українців: Михайла Осташа, Матвія Дяка й Миколу Хомяя. Іх 3-х повязаних привели до тої маленької хати що стояла коло церкви. Вони плакали, благали помилування, та вона нічого невинні що партізани по-вісили на грушах одного українця, а другого поляка. Вони старці ніякої і в нічому участі не брали. Військові замкнули хату і підпалили.

Ще останнє благання і спасення життя. Пожежа знилася в гору, а плач, вереск і стогін відбивався в лісах і замовк. Так горіли живі людські постаті. Чорний дим збивався попід небеса з горіючих мучеників, а звірюки поляки, дикунські убійники, католики, тріумфували і насолоджуна-лисьюмаками горіючих незинних людей, українців.

Того самого дня 7-го/7/ липня 1946 року польське військо під командою капітана, загнавши жінок-матерей з дітьми немовлятами на руках до хати Михайла Зубала в горішньому кінці села, почало до них через вікна стріляти і підпалило хату. Вчинився великий плач, зойк, писк. 12-літня дівчина Марія Романцю пробувала зникнутись і втікати через вікно. Вона була пострілена в ногу і хоч була ранена, вискочила і була б спаслася від смерті, але люті польські кати зловили ІХ і кинули у вогонь горіючої хати. Плач, стогін і ридання горіючих матерей і Іх дорогенських діточок, відлунням відбивався в лісах і доходив до втікачів, які там скривалися. Це робили варвари і дикиуни 20-століття під плащиком като-лицізму. На протязі сторіч в історії не записано факту палення живих людей, жінок, матерей і дітей, чого допустилася католицька, а одночасно комуністична Польща.

Це горів безборонний український, молодий, невинний цвіт. Це горіли люди! Це горіли мучениці зі своїми дітьми за улюблену свою прадідівську землю, залені Карпати, Лемківщину.

В горіючій хаті під столом була яма на сковок бульби. 13-ти літній хлопець Василь Соняк зізнав що "криївку" і відразу заліз в ту яму засунувши за собою дверцята, які закривали її. Коли хата згоріла він виліз з твої ями, яка мала другий отвір, подивившись що вже польського війська нема, втік до поблизького лісся і там пересидів до вечора. Як добре стемніло пішов до села Студенне, звідтам дістався до ліса до своїх людей і своєї мами. Але він боявся, а також мама боялася тримати його при собі, щоб колись поляки його не зловили й не вбили, щоб як свідок не розказав як поляки спалили стільки людей. Він тримався при українських партизанах. Була поголоска, що з ними перейшов за/границю до Чехословаччини, а також, що знаходиться у Франції. Однаке годі сказати де подівся.

Американські документи уродженця Америки Тимка Лавера, вирятували життя 4-м особам, які мали згоріти в групі. Це була жінка Тимка - Тиціянна, їх доні Анна і Марія, а також мама Тимка - Олена. Жінка Тимка мала з собою документи, які її муж прислав на цілу родину на виїзд до Америки. Вона хоронила документи як найдорожчий скарб. Показала і просила, що: "мій муж є Американець, прислав мені документи на цілу родину на виїзд до Америки, я маю їхати з донами і мамою до Америки". Капітан польського війська переглянув документи і відставив її родину на бік. Написав картку, щоб військові віддали те що в неї зробували. Теща Олена взяла корову. Корова не хотіла йти. Вона покликала дівчину Еву Романцю і сказала: "Зайди! Заганяй мені корову, бо не хоче йти". Польські кати не хотіли дівчини пустити, тоді вона сказала: "це є моє внучка". В цей спосіб ще одна дитина була врятована від смерті в горіючій хаті, де згоріли її дорога мама Назя Романцю і сестричка 12-літня Маруся, яка пробувала втікати з горіючої хати через вікно.

Таціянна Лавера і її теща Олена померли на Західних Землях Польщі, а доня Марія з мужем Василем Романцю і 4-ма дітьми, а також її сестра Анна приїхали до Америки 7 листопада 1962 року і розказали про події, які пережили і як горіли живі люди, чоловіки, жінки-матері і їхні діти рабом з ними. Ева Романцю разом з чоловіком зараз також живуть в Нью-Йорку. Вони наочні свідки цієї трагедії.

Коли палено живих людей в хатах, то втікачі з села Терки крилися в лісах /2-3 км./, вони чули плач, зойк, крик і стогін горіючих людей.

Десь коло 7 години вечора польське військо забралося до Волковиці і з собою забрали всіх поляків.

Село зрабували, позабирали господарське знаряддя: вози, млинки віяти збіжжа, січкарні ітп. Біля 20 хат спалили, а в тих які ще осталися, побили вікна.

В той сам вечір з лісу прийшли молоді хлопці до горішнього кінця села, бо тут був найкращий вихід і якби були поляки можна б втекти. Зайшли до першої хати Михайла Зубала де були спалені люди. Дивляться, а тут купа спалених людей і дітей. Тут нога, там живіт, порозирвані тіла. Хлопець Василь Романцю впізнав свою маму Назю Романцю, бо коло опаленого тіла були розсилані її коралі. Постояли, поплакали, помолилися а провірювали що в селі нікого нема, пішли на долину села. Чорна хмара диму зносила від горіючих хат. Село сумом оповите. Кури сиділи по деревах, а деякі опалені мучилися по луках. Пси жалісно вили, мов виспівуючи спаленим жалібну християнську пісню "Вічна пам'ять"! Хлопці повернулися назад до ліса і розказали людям що сталося і що бачили в селі.

На другий день польське військо приїхало в село з цивільними поляками сусідніх сіл. Військовий капітан дав розказ позбирати трупів на вози. Коло церкви на цвинтарі викопали велику яму і всіх скинули до тоД ями. Ті цивілі що приїхали з військом ще до решти зрабували село і з рабовим повернулися з військом до Волкової.

Українці села Терка, які скоронилися в лісі, пішли дальше в лісі, як села Криве і Яворець.

14 липня 1946 року поляки знову напали на село Терка і коло лісу в хаті Гриця Мандрика зловили молодого ще Дмитра Тима і Миколу Щерба. В жорстокий спосіб побили їх, завели до хати Миколи Гнатишана в горішньому кінці села, запалили хату і так їх в хаті спалили.

Того ж дня українські партизани стягнули більші сили і вночі пішли з відплатою на польське військо і Волковою. Були вбиті по обох сторонах.

Після того поляки стягнули військо з Сянока, пішли на села і спалили: села Студене, Творильне і Криве над Сяном. Польський військовий літак літав понад лісом і селом Поляни в якому запальними кулями спалив коло 10 хат.

Народ втікав лісами далеко. Люди ховалися поміж густими або зваленими деревами, по пококах, поміж скалами. Матері з малими дітьми на руках, мужчины з коровами кіньми і возами. Поляки дальнє знущалися над бідним народом. Тільки ночі були спокійні. Скоро день настав по селах і лісах люди мусили тримати розвідчи стійки, щоб спокійно перевести день. В лісах мали побудовані сховища-буди від дощу де ночами спали, приміщення на горщиках в яких варили юсти. Жились найчастіше

бульбом і молоком, бо хліба не було де спекти.
Весна й літо 1946 року були дуже гарні, погідні, теплі, що сприяло
людям вигідно скриватись в лісах і чудових горах.

На фото: Посвячення Народного Дому на Лосафатом Коциловським
епископом перемиським в супроводі 10-ти священиків
в селі Терка 25 травня 1934 року.
В Народному Домі містилася Читальня "Просвіти" і Кооператива
"Згода". /На табличці: з ліва "Продаж тютюнових виробів",
з права "Згода, Госп. Спож. Кооператива з обм. відповідаль.
в Терці". /

Настали досить опізнані жнива. Військо польське рішило живувати на
українських полях. Покликали до помочі пивильних поляків, забираючи
збіжжа і сінокоси для себе. Залишився лише овес і бульба. Люди почали
копати бульбу. Погода напричуд гарна. Тоді ніби то настали полегші
для невинного українського населення. Господарі позасівали осімину -
жито і пленице.

Скоріше весною почалися дальші напади на села. В половині квітня
1947 року почалася концентрація великих військових сил. Кожний дивізіон
що буде даліше.

1 травня 1947 року ранком польське військо зганяло людей з поля
з родинами на зібрання у солтиса, кажучи "з твої праці користі не буде
дете мали". Яким великим і болючим ударом в серці працьовитих Лемків
було почути ті слова. Як той грім з ясного неба. Військовий офіцер
дав наказ "за дві години всі мусите вчинитися на Захід на поніменськ
землі".

Не один сивий дідусь і бабуся ввали на коліна і цілували свою святу землицю, бо хотіли в прадідівській землиці свої кості зложити, де їхні прадіди, діди і родичі спочивакть. Гірко заплакав і з тим жalem заговорив: "моя свята землице, ти мене зродила, виховала, я тут зрос, прожив свій вік, посивів, постарівся, а тепер доведеться у незнаній, чужій землі вмирати". Цілував угла і пороги своєї хати. З хати виносили святі образи, заносили до своєї церкви і там в останнє жалісно ридаючи молилися. І кожний забирає собі по одному з собою на ту нікому незнану дорогу.

Села в окрузі Волковиці: Завій, Городок, Саківник, Райське, Студенне Творильне, Криве, Терка, Поляни, Буковець, Гурянка, Рибне, Підміщані - зігнали до громади Волковиці на велику луку. Там військо пильнувало людей і вивозило автами по кілька родин через два тижні до станиці Лукавиця.

Як тільки люди опустили села, то зараз польське військо підпалило села, щоб Українська повстанча армія не мала що йти, бо з харчами згоріло все абижа, бо що ж гостодар міг взяти з собою? не маючи ні коней, ні воза.

Картини спалювання живими і вбивання українського населення Лемківщини польськими дикунськими катами, залишаться на віки-вічні до історії майбутнім поколінням.

1/ Машинопис. Текст скорочено до подій, які відбувалися в селі Терка.